

De geschiedenis van de flamencogitaar

Een van de meest gestelde vragen over de Spaanse gitaar is: wat is het verschil tussen een klassieke en een flamencogitaar? Voor een compleet antwoord moeten we terug naar het 19e-eeuwse Spanje.

Het ontstaan van de Spaanse gitaar

De Spaanse gitaar zoals we die nu kennen, is halverwege de 19e eeuw ontstaan. De ontwikkeling ervan is vrijwel exclusief te danken aan Antonio de Torres Jurado uit Almería (1817-1892). Het is niet precies bekend hoeveel van de vindingen die aan hem worden toegeschreven werkelijk van hem zijn. Wel staat vast dat hij de eerste was die al die nieuwe ideeën in één instrument samenvoegde en zo de moderne Spaanse gitaar vorm gaf. Zijn tijdgenoten begrepen dat zijn gitaren superieur waren aan de oude instrumenten en volgden al snel dezelfde stijl. Vanaf ongeveer 1850 zien we dus gitaren met een grotere klankkast dan voorheen, een toets die op de hals én op het bovenblad ligt, een brug met daarin een kamzadel van been en aan de binnenkant een waaivormig zangbalkenpatroon om het bovenblad te verstevigen. Bovendien werden zes snaren de nieuwe standaard, in de stemming zoals we die vandaag de dag gebruiken.

Hoewel flamenco in de tijd van De Torres in opkomst was, was er nog geen onderscheid tussen klassieke en flamencogitaren. Beide muziekstromingen gebruikten dezelfde instrumenten. Het verschil is langzaam door culturele en economische factoren ontstaan.

Verskil tussen arm en rijk

Van alle houtsoorten die in een gitaar worden gebruikt, is cipressen in Spanje de enige inheemse. Het is daardoor een stuk goedkoper dan palissander, dat geïmporteerd moest worden. Daarbij was in de 19e eeuw de materiaalkeuze veel bepalender voor de prijs van een product dan de arbeidstijd. Het waren daarom veelal de welgestelde burgers die zich instrumenten van exotische houtsoorten konden veroorloven, en hierop speelden zij hun gecomponeerde, klassieke muziek.

Daarentegen vertolkten zigeuners in die tijd vooral volksmuziek. Hun armoede is algemeen bekend. De keuze voor cipressen instrumenten werd dus eerder ingegeven door de portemonnee dan door stilistische conventie. Ook de kop met stempen zal in veel gevallen een economische keuze zijn geweest: metalen stemmechanieken werden al vanaf 1800 toegepast maar waren duurder dan houten pennen. Naarmate de flamenco zich verder ontwikkelde, veranderde ook de klankbehoefte van de muzikanten. Gitaarbouwers als De Torres waren zich natuurlijk bewust van de klankverschillen die de verschillende houtsoorten opleveren, en konden hiermee maatwerk leveren voor hun cliëntèle.

Scheiding van flamenco en klassiek

De eerste bekende gitaarbouwer die onderscheid maakte tussen de klassieke en flamencogitaar was Manuel Ramírez. In zijn catalogus uit 1911 staan verschillende instrumenten met cipressen zij- en achterkant onder de kop "Guitarras de Constucción Especial para Tocar Aires Populares (Flamenco)". Als solo-instrument is de flamencogitaar zelfs nóg jonger. Pas rond 1936 speelt Ramón Montoya de eerste soloconcerten. In de periode 1920-1960 groeiden de instrumenten uit elkaar. Hoewel op veel flamencogitaren stemmechanieken worden gebruikt, verschillen ze op een aantal punten van de klassieke gitaar. De gebruikte houtsoorten, de diepte van de body, de hoek die de hals met de body maakt en de hoogte van de brug springen hierbij het meest in het oog. Toch zijn er ook overeenkomsten. De 'plantilla', de vorm van de body, en het zangbalkenpatroon verschillen niet wezenlijk.

Ook qua klank groeien de instrumenten steeds verder uit elkaar. Met de groeiende rol van de gitaar in flamenco is er ook meer behoefte aan harde, expressieve instrumenten, die een groter deel van het spectrum beslaan. Vanaf de late jaren '60 is het onderscheid op uiterlijke kenmerken moeilijker te maken. Bouwers als Gerundino beginnen weer palissander en andere exotische houtsoorten te gebruiken voor de flamencogitaar. Ook voor het bovenblad worden nieuwe materialen geïntroduceerd. Werd voorheen uitsluitend Europees fichte gebruikt, nu raakt ook ceder in zwang. Bouwers uit de VS wagen zich zelfs aan Amerikaanse sparrensoorten.

De toekomst van de flamencogitaar

Tegenwoordig experimenteren veel gitaarbouwers met notenhout, esdoorn en padoek, een Afrikaanse houtsoort die makkelijk verkrijgbaar is, goedkoper dan de traditionele houtsoorten en als klap op de vuurpijl een geluid heeft dat tussen palissander en cipressen in zit. Het enige, voor veel gitaristen bijna onoverkomelijke nadeel is dat padoek knalrood is. Toch zal de gitarist zich in de toekomst misschien over dit esthetische bezwaar heen moeten zetten, want de traditionele houtsoorten worden zeldzamer en duurder. Rio palissander, lange tijd de heilige graal voor gitaristen en bouwers, wordt al geruime tijd met uitsterven bedreigd en staat sinds 1992 op de lijst van beschermde soorten. Het grootste deel van het 'Spaanse' cipressen komt al jaren uit andere mediterrane landen en de stukken van goede kwaliteit worden steeds moeilijker verkrijgbaar. Experimenteren met alternatieve houtsoorten is daarom noodzakelijk. Ironisch genoeg gebeurt dit vooral door kleine, individuele bouwers, die in een heel leven een hoeveelheid hout gebruiken waar fabrieken nog geen jaar mee vooruit kunnen.

De laatste 15 jaar klinken de instrumenten expressiever en voller dan ooit tevoren. De moeilijkheid bij het zoeken naar nieuwe houtsoorten zal zijn deze eigenschappen te handhaven en het karakter van de flamencogitaar te behouden. Aan de gitaarbouwers de taak om het instrument naar een volgend niveau te tillen bij deze interessante zoektocht.

Richard Heeres

Meer over de Spaanse gitaar:

Franz Jahnel - *Manual of Guitar Technology*. The Bold Strummer, 1981.

Jose Oribe - *The Fine Guitar*. Mel Bay Publications Inc., 1985.

José Romanillos - *Antonio de Torres (guitar maker - his life & work)*. Element books Ltd., 1987.

Richard Bruné - *Andalucia and the Modern Guitar*. American Lutherie #22, 1990.

Museo Municipal Madrid - *La Guitarra Española*. Opera Tres, Ediciones Musicales, 1993.

Sheldon Urlik - *A Collection of Fine Spanish Guitars (from Torres to the Present)*. Sunny Knoll Publishing, 1997.

Tony Bacon c.s. - *The Classical Guitar*. Balafoon Books, Outline Press, 1997.

Stefano Grondona, Luca Waldner - *La Chitarra di Liuteria*. L' officina del libro, 2001.

